

A házi melléknévvel alkotott minőségjelzős alárendelések

HELYESÍRÁSÁRÓL

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Rovatunkban az MTA Nyelvtudományi Intézetében működő nyelvi tanácsadó szolgálathoz érkezett, orvosi nyelvvel és helyesírással kapcsolatos kérdésekből és az ezekre adott nyelvi tanácsadói válaszokból válogatunk. Levélírónk azt szeretne volna megtudni, hogy a *házi + por* alakulatot egybe vagy külön kell-e írni. Mint írja, azért is szükséges állást foglalni ebben a kérdésben, mert ez a további származékok helyesírását is befolyásolja (például újabb összetételi utótag kapcsolása: *házi + por + atka*).

Egyértelmű állásfoglalást adni sajnos több szempontból is nehézkes. Egyrészt azért, mert a *házi* szóval alkotott összetételek, szerkezetek írásmódja nem csupán a szaknyelvben, hanem a köznyelvben is problémás. A *házi* szófaja melléknév, és jellegzetesen főnévi alaptaghoz járul, minőségjelzői bővítményként – miként a kérdezett példában is (*házi por*). A *házi*-val alkotott minőségjelzős szerkezetek alapvető írásmódja a különírás (ahogy általában a minőségjelzős szerkezeteké). A szerkezetek két okból válhatnak összetétellé: vagy mert jelentésváltozás történik, vagy pusztán a kialakult írásszokás, hagyomány miatt. Jelentésváltozásról

akkor beszélünk, ha a minőségjelzős szó szerkezet egésze mást jelent, mint az előtag és az utótag külön-külön. Jó példa erre a *házi kenyér* ~ *házikenyer* kettőssége, ahol a különírt alakulat jelentése 'házi sütésű kenyér', míg az egybeírté 'házias recept alapján készülő kenyérfajta', vagyis utóbbi esetben a kenyér akár pékségben is készülhetett.

A *házi* melléknévvel alkotott összetételek jelentős része azonban nem jelentésváltozás miatt, hanem pusztán a hagyomány okán írandó egybe. Arról van tehát szó, hogy a minőségjelzős szó szerkezetek és összetételek között nem húzható éles határ, éppen a sok hagyományos, azaz kivételes írásmódú minőségjelzős összetétel miatt. Az Osiris Helyesírás (Laczkó–Mártonfi 2004) a *házi* szótári bokrában az alábbi példákat hozza: *házi dolgozat, házi egér, házi feladat, házi olvasmány, házi tücsök, házi macska, házi veréb*, de: *házibajnokság, házibuli, házikenyer* 'kenyérfajta', *házikolbász* 'kolbászfajta', *háziorvos, házilégy*. Olykor a kétféle írásmód közti jelentéskülönbség nem teljesen egyértelmű, vö. *házimunka* 'háztartási munka', de: *házi munka* 'otthon vagy a ház körül végzett munka'. Az utóbbi azonban akár *házimunka* is lehet, mert – mint ahogy egyik le-

vélírónk megjegyzi – a fűnyírást a ház körül végzi, de ő azt a *házimunka* egyik fajtájának tekinti. A Magyar helyesírási szótár (2017) némileg módosítja a definíciót: a *házimunka* jelentése ugyanúgy 'háztartási munka', míg a *házi munkáé* 'otthon végzett munka'.

Visszatérve a levélíró kérdésére: úgy tűnik, a *házi por* az írásgyakorlatában gyakran fordul elő egybeírt alakban: *házipor*, ezt azonban szótári kodifikációval nem tudjuk megerősíteni. A több mint egymilliárd szövegszót tartalmazó reprezentatív adatbázis (korpusz), a Magyar nemzeti szövegtár 46 találatot ad az egybeírt *házipor* alakra, míg a különírtra csak 21-et, vagyis az egybeírt változatok mennyisége több mint a duplája a különírtakénak. A találatok többnyire sajtónyelvi és fórumbeli szövegekből származnak. Tudományos szövegekben az egybeírt formára nincs találat, míg a különírtra igen (6 darab); ez ellentmond annak a feltételezésünknek, hogy – allergológiai szakszóként, fajtánévként – a szakmai írásgyakorlat az egybeírás felé hajlik. Megnézve ugyanakkor az Amega folyóirat eddigi számait, több cikkben találtam meg a *háziport* egybeírt formában (pl. Magyar 2015: 14; Rakar 2016: 29), a különírt alakra nem találtam adatot, eszerint mégis úgy tűnik, hogy a szakmai írásszokás az egybeírászt részesíti előnyben.

A kérdéses alakulatnak tehát nincs kodifikált (szótárban rögzített) írásmódja. Még az Orvosi helyesírási szótárban sem található meg, csak egy származéka, a *házipor-allergia*. Ez azonban nem ad iránymutatást arra nézve, hogy az alapalak, a *házi por* egybe- vagy különírandó-e. Ha abból indulunk ki, hogy külön kell írni, akkor az akadémiai helyesírási szabályzat 141. b) pontja alapján (ezt a korábbi szabályzat második mozgósabálynak nevezte) az eredetileg különírt szerkezetet (*házi por*) alkalmilag egybeírjuk, és az utótagot kötőjellel kapcsoljuk: *házipor-allergia*. Ha azonban abból indulunk ki, hogy az alapalakot egybeírjuk (*házipor*), és ahhoz kapcsoljuk az *allergia* utótagot, akkor pedig hatnál több szótagból álló többszörös (háromtagú) összetételt kapunk, amelyet a szabályzat 139. pontja, a szótagszámlálás szabálya miatt kötőjellel tagolunk a fő összetételi határon. Így szintén a *házipor-allergia* írásmódot kapjuk, amely formailag megegyezik az előzővel, csak más szabályt alkalmaztunk. Így tehát az Orvosi helyesírási szótárban rögzített *házipor-allergia*

címszó írásmódjából nem következtethetünk az alapalak írásmódjára. (További alakulatok ebből a szótárból a *házi* melléknévvel: *házi cukorotka*, *házi egér*, *házi gyógyszertár*, *házi légy*, *házi méh*. Egybeírt alakra nem találunk példát.)

A *házi + por + atka* írásmódja azonban valóban más-ként alakul attól függően, hogy a kiinduló alakulatot egybe- vagy különírjuk. Ha egybe (*házipor*), akkor az *atka* utótagot hozzákapcsolva többszörös (háromtagú) összetételt kapunk, amely hatnál kevesebb (öt) szótagból áll, ezért egybeírjuk: *háziporotka*. Ha azonban a *házi por* írásmódból indulunk ki, akkor az *atka* utótag kapcsolásakor a 141. b) pontot alkalmazzuk, tehát *házipor-atka* lesz az írásmód. (A normatív helyesírási szótárak csak a *porotka címszót* tartalmazzák.)

Az Amega korábbi számaiban megjelent cikkek következetesen a *háziporotka* írásmódot alkalmazzák, ami megerősíti azt a feltevést, hogy a *háziport* a szakmai nyelvhasználatban a kialakult szokás miatt egybeírják, összetett szónak tekintik. Az egybeírás tendenciát erősítik a korpuszadatok is. Az egybeírt *házipor*, illetve *háziporotka* tehát elfogadható írásmód, különösen szak-szövegekben. Mivel azonban ezt szótári kodifikációval (még?) nem tudjuk megerősíteni, általános (köznyelvi) szövegekben a különírás is megfelelő: *házi por*. ■

FORRÁSOK

- Dr. Alesa Rakar: A betegek többet várhatnak az asztmaterápiától. *Amega* 2016; 4: 29-30.
Magyar Donát: Háziporotkák a lakókörnyezetben és az allergén kontroll lehetőségei. *Amega* 2015; 2: 14-18.
Magyar nemzeti szövegtár, 2. változat. Elérhető: clara.nytud.hu/mnsz2-dev (2019. 05. 10.).

IRODALOM

- AkH. = A magyar helyesírás szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.
OHSz. = Fábíán Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.
Tóth Etelka (szerk.) 2017. Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó. Budapest.